

HERMENEUTYKA ŚRODOWISKOWA

(Ang. *environmental hermeneutics*). Współczesna perspektywa filozoficzna zrodzona z połączenia filozofii środowiskowej, tj. dziedziny filozofii zajmującej się szeroko pojętym środowiskiem (ze szczególnym uwzględnieniem środowiska naturalnego i stosunku człowieka do niego) oraz filozofii hermeneutycznej.

Łącząc dorobek rozwijającej się w 2. połowie XX wieku w środowisku anglosaskim filozofii podejmującej zagadnienia związane ze środowiskiem, przede wszystkim z propozycjami sformułowanymi przez Heideggera, Gadamera i Ricœura, hermeneutyka środowiskowa jest tworem niedawnym. Hermeneutyczne czy też hermeneutyczno-fenomenologiczne myślenie o środowisku, polegające na aplikacji dorobku filozofii hermeneutycznej do analiz relacji człowiek – środowisko (krajobraz), zaczęło kształtować się dopiero w ostatniej dekadzie. Trudno przy tym wyraźnie wytyczyć granice tego sposobu uprawiania refleksji nad środowiskiem, gdyż jego przedstawiciele sięgają także do innych nurtów filozofii (np. dekonstrukcji).

Hermeneutyka środowiskowa postuluje uznanie, że obiektem interpretacji są nie tylko twory kultury (teksty, dzieła sztuki itd.), ale też rozmaite rodzaje środowiska (krajobrazu); koncentruje się na tym, co się wydarza, gdy człowiek faktycznie styka się ze środowiskiem. Chętnie posługuje się studium przypadków, przy czym, usiłując zrozumieć określone sposoby interpretacji, próbuje stworzyć teorię pozwalającą te przypadki opisać i skonfrontować ze sobą. Teoria ta ma zarazem pomóc w uświadomieniu, na czym polega interpretowanie (rozumienie) środowiska. Z tej racji uwzględnia ona ustalenia rozmaitych dziedzin, przez co z definicji stanowi projekt interdyscyplinarny – rozmaite dziedziny rozmaicie bowiem interpretują środowisko, zaś hermeneutyka środowiskowa może stanowić płaszczyznę porozumienia między nimi, prowadząc do pełniejszego zrozumienia środowiska; podobnie też może zaoferować pole, na którym będzie można ze sobą skonfrontować rozmaite interpretacje środowiska w życiu codziennym. W tym sensie hermeneutyka środowiskowa sprzyja wypracowaniu świadomości tego, w jaki sposób kształtowane są nasze relacje ze środowiskiem, relacje wyrastające z naszych interpretacji środowiska (Drenthen). Trzeba podkreślić, że hermeneutyka środowiskowa chętnie odwołuje się do form literackich, zwłaszcza tych autorów (np. Henry Thoreau), którzy uprawiali naturopisanie, tj. opisywali przyrodę, dając tym samym wyraz swojemu rozumieniu, czym ona jest. Tego rodzaju źródeł można wskazać więcej, np. teologię, w ramach której tematyzowana jest relacja człowiek – przyroda.

Hermeneutyka środowiskowa śledzi zatem i analizuje to, w jaki sposób człowiek doświadcza środowiska, stawiając znak równości między doświadczeniem go a rozumieniem. Z uwagi na to interpretacji nie należy pojmować wyłącznie jako dyskursywnej, świadomej operacji. Może ona także przybierać postać cielesnego zachowania (spacer po lesie) czy codziennych praktyk (uprawa ziemi).

Ambicją hermeneutyki środowiskowej nie jest wyłącznie opis istniejących interpretacji, ale także poszukiwanie rozwiązań kryzysu ekologicznego (a przynajmniej jego zniwelowanie), który jest rezultatem interpretowania środowiska w sposób pozbawiony samoświadomości co do własnych mechanizmów i ich konsekwencji. Hermeneutyka środowiskowa postulując dialog między różnymi dziedzinami zajmującymi się środowiskiem, promuje taką postawę względem niego, która umożliwia dialog z przyrodą.

Aplikując ustalenia XX-wiecznej hermeneutyki do kwestii środowiskowych, hermeneutyka środowiskowa wychodzi z założenia, że rozumienie świata jest nie tyle kwestią epistemologiczną, ile ontologiczną, tzn. określa sposób istnienia człowieka oraz świata, który jest mu dany jako sfera obdarzona znaczeniem. O ile tradycyjnie hermeneutyka koncentrowała się na sferze kultury, o tyle hermeneutyka środowiskowa rozszerza na środowisko naturalne zakres tego, co może być rozumiane. W tym sensie przywraca ona metaforę księgi (tekstu) natury oraz języka natury.

Z jednej strony, kładąc nacisk na kwestię rozumienia, hermeneutyka środowiskowa pozwala w nowy sposób ująć dawne problemy, z drugiej zaś dziedziczy kłopoty, z którymi boryka się tradycyjna hermeneutyka. Przykładowo przedstawiciele hermeneutyki środowiskowej nie stawiają pytania „co to jest natura?”, lecz są zainteresowani sposobami, w jakie ludzie rozumieją naturę. Zarazem jednak twierdzą, że nie wszystkie jej interpretacje są równouprawnione i że można niektóre „odczytania” natury odrzucić jako błędne (m.in. pojmowanie natury wyłącznie jako rezerwuaru surowców). Choć – zgodnie z tradycyjną hermeneutyką – swoje znaczenie środowisko zyskuje dopiero w akcie rozumienia (doświadczenia) go przez człowieka, to akt ów nie może być arbitralny i winien jakoś współgrać, dialogować z tym, co środowisko ma „do powiedzenia” człowiekowi. W takim ujęciu kłopotem jest także sama idea języka, w którym środowisko miałoby się komunikować. Na hermeneutykę środowiskową można spojrzeć jako na perspektywę filozoficzną, która próbuje wykroczyć poza antropocentryczny punkt widzenia, uzgadniając go – na tyle, na ile to możliwe – z punktem widzenia nieantropocentrycznym.

Na określenie tak szeroko rozumianej hermeneutyki środowiskowej stosowane bywają również takie nazwy jak hermeneutyka ekologiczna, eko-hermeneutyka, hermeneutyka krajobrazu, hermeneutyka miejsca. To ostatnie określenie eksponuje istotną rolę, jaką w tym projekcie filozoficznym odgrywa kategoria miejsca.

[M.S.]

Literatura:

Clingerman, Forrest, Treanor, Brian, Drenthen, Mike, Utsler, David. *Interpreting Nature: The Emerging Field of Environmental Hermeneutics*. New York: Fordham University Press, 2013.

Drenthen, Mike, Keulartz Josef. *Environmental Aesthetics: Crossing Divides and Breaking Ground*. New York: Fordham University Press, 2014.

Mugerauer, Robert. *Interpreting Environments*. Austin, Texas: University of Texas Press, 1995.

Treanor, Brian. „Nature and environment”. W *The Routledge Companion to Hermeneutics*, red. Jeff Malpas, Hans-Helmuth Gander, 399-402. London-New York: Routledge, 2015.

Utsler, David. „Paul Ricoeur’s Hermeneutics as a Model for Environmental Philosophy”. *Philosophy Today* 53 (2) 2009: 174–9.

